

نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد تعاونی ها (مطالعه موردی دهستان بالا ولایت شهرستان کاشمر)

محمدعلی احمدیان ، علیرضا معینی^۱

دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ایران
جهاددانشگاهی واحد مشهد، پردیس دانشگاه فردوسی مشهد-۰۹۱۵۳۳۳۱۷۱۹
moenia63@yahoo.com

چکیده

سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم نوینی است که در دهه های اخیر توجه بسیاری از صاحب نظران و علمای علوم اجتماعی، توسعه و توسعه روستایی را به خود معطوف داشته است و بانک جهانی از آن به عنوان حلقه گمشده ای یاد می کند که در صورت وجود آن می توان فقر را کاهش داد. این مفهوم به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به مثابه منبع با ارزشی که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضای می شود اشاره دارد. تحقیق حاضر با در نظر داشتن این مهم به بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر عملکرد تعاونی های روستایی در شهرستان کاشمر از توابع استان خراسان رضوی پرداخته است. روش این تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی است و از تکنیک پرسشگری جهت جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. نتایج حاصل از پرسشگری با استفاده از نرم افزارهای Excell ، Spss تحلیل آماری شده و برای آزمون فرضیه ها از آزمون T و کای دو استفاده شده است. نتایج حاکی از این است که در حوزه مورد مطالعه، عضویت در شرکت تعاونی تاثیری در افزایش مشارکت اجتماعی نداشته است همچنین بین اعتماد اجتماعی و عملکرد تعاونی ها رابطه معنی دار وجود دارد.

واژه های کلیدی: سرمایه اجتماعی، تعاونی، تعاونی روستایی، دهستان بالا ولایت، کاشمر

---

^۱- نویسنده مسئول ۰۹۱۵۳۳۳۱۷۱۹ moenia63@yahoo.com

مقدمه:

تعاون و همیاری در جامعه روستایی ایران یک سنت کهن محسوب شده و ریشه های عمیق و تاریخ طولانی دارد. بارزترین اشکال تعاون های سنتی را می وان در نسق بندی اراضی زراعی در روستاها، نظام حقاچه، لایروبی قنوات و شیوه های جمعی گله داری مشاهده کرد. لیکن اولین سنگ بنای گسترش فراگیر نظام تعاون در ایران عملاً در اجرای لایحه اصلاحی قانون اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ شمسی بنا نهاده شده است.

تعاونی های روستایی یکی از باسابقه ترین نهادهای جدید روستایی در ایران که می توانند در ارتقاء سطح زندگی مردم از طریق بهبود وضعیت اقتصادی آنها و تشویق همکاری های اجتماعی نقش قابل توجهی داشته باشند. واقعیت این است که به رغم گسترش کمی و کیفی شرکت های تعاونی روستایی هنوز این شرکت ها نتوانسته اند به عنوان بازیگری موثر در صحنه توسعه روستایی کشور ایفای نقش نمایند. بنابراین ضروری است مطالعه شرکت های تعاونی روستایی به عنوان ابزاری جهت دستیابی به توسعه روستایی پایدار و نهادهای نیرومند مردمی در زمینه رشد و توسعه روستاها مورد توجه اساسی قرار گیرد.

سرمایه اجتماعی یکی از مولفه های اثر گذار در عملکرد و موفقیت شرکت های تعاونی از جمله تعاونی های روستایی است که توجه بسیاری از صاحب نظران و علمای علوم اجتماعی، سرمایه اجتماعی توسعه و توسعه روستایی را در دهه های اخیر به خود معطوف داشته است، به تعبیر پانتام سرمایه اجتماعی بستر مناسبی برای بهره وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می شود. میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی نقش مثبت و تأثیر پذیری بر تصمیم گیری و بهتر آنان و اعمال مدیریت به نحو مطلوب و افزایش مشارکت های تولیدی داشته است. تحقیق حاضر با در نظر داشتن این مهم به بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر عملکرد تعاونی های روستایی در شهرستان کاشمر از توابع استان خراسان رضوی کرده است.

مبانی نظری:

سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به مثابه منبع با ارزشی که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می شود، اشاره دارد. این مفهوم در دهه ۱۹۸۰ به شدت مورد توجه قرار گرفت. این امر عمدتاً مرهون جیمز کلمن جامعه شناس آمریکایی و رابرت پانتام استاد علوم سیاسی آمریکا بود. کلمن معتقد بود که سرمایه اجتماعی یک پدیده درونی است که در روابط اجتماعی نمود پیدا می کند. مفهوم سرمایه اجتماعی موضوع مطالعات وسیع و متنوع نظری و تجربی در سال های اخیر بوده است. سرمایه اجتماعی سود سرمایه گذاری در زمینه سرمایه فیزیکی و انسانی را افزایش می دهد. (ناطق پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴: ۶۰) سرمایه اجتماعی را ماده خام جامعه مدنی دانسته اند این سرمایه از تعامل های هرروزه بین افراد به وجود می آید. سرمایه، به تنهایی در فرد یا ساختار اجتماعی نهفته نیست، بلکه در فضای تعامل های بین افراد وجود دارد. (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: 60) سرمایه اجتماعی چونان پروژه نیست بلکه پروسه است. سرمایه اجتماعی آینه تمام نمای هرآن چیزی

است که ملت‌ها از فرهنگ و تمدن و اخلاق و تاریخ و فناوری دارند. سرمایه اجتماعی عصاره فضایل ملت‌هاست و نیز یگانه سرمایه‌ای است که تولید نهایی‌اش نزول نمی‌کند. سرمایه اجتماعی پدیده‌ای خودافزاست. واگر در مسیر رشد باشد، خود را بگونه‌ای فزاینده تقویت می‌کند، لیکن اگر در مسیر تخریب باشد، به همین وار به تخریب خود می‌پردازد. (رنانی و مویدفر، ۱۳۸۶: ۲۲) فوکوما یا سرمایه اجتماعی را بدین صورت تعریف کرده است، «مجموعه‌ای معین از ارزشها و معیارهای غیررسمی مشترک در بین اعضای گروه که آنها را به همکاری با یکدیگر بر می‌انگیزد.» (همان، ۴۲) اندرو وود هوس سرمایه اجتماعی را اینگونه تعریف می‌کند: جمع‌آوری ابتکارات قابل دسترس بر اساس روابط متقابل که کمک یا اهرمی در انجام یک هدف یا پیشبرد یک حرفه باشد. (Wood house، ۲۰۰۶: ۸۷) ولکاک و نارایان سرمایه اجتماعی را آن دسته از شبکه‌ها و هنجارهایی می‌دانند که مردم را به عمل جمعی قادر می‌کند. (Woolcock and Narayan، ۲۰۰۰: ۱۵) سرمایه اجتماعی به مجموعه‌ای از شبکه‌های روابط و پیوندهای اجتماعی مبتنی بر اعتماد بین فرد و بین گروهی است که تعامل افراد با نهادها و گروه‌ها و کنش‌های یاری‌گرایانه آن‌ها را به منظور دستیابی به اهداف فردی و جمعی تسهیل می‌کند. (خوش‌فر، ۱۳۸۷: ۶۸) ازدیدگاه لوری سرمایه اجتماعی به مجموعه منابعی گفته می‌شود که در ذات روابط خانوادگی و در سازمان اجتماعی وجود دارد و برای رشد اجتماعی افراد سودمند است (Fukuyama، ۲۰۰۱: ۱۸۶) بانک جهانی نیز به نهادها، هنجارها، ارتباطات و تعاملات اجتماعی اشاره دارد که شکل دهی به کمیت و کیفیت برهم‌کنش‌های اجتماعی، انسجام جامعه را افزایش می‌دهد، چنانچه سرمایه اجتماعی صرفاً تجمع نهادهایی است که جامعه را پی‌ریزی می‌کنند نیست، بلکه به مثابه شیرازه‌ای است که این نهادها را در کنار هم نگه می‌دارد (پورجعفر و محمودی نژاد، ۱۳۸۵: ۶۷) با توجه به مفاهیم عنوان شده می‌توان نتیجه گرفت که سرمایه اجتماعی هنجارها ارزش‌ها و نگرش‌های موجود در جامعه است که سبب تسهیل ارتباطات اعضای آن جامعه، مشارکت بیش‌تر آنان در فعالیت‌ها و مهم‌تر از آن‌ها ایجاد اعتماد میان اعضای آن جامعه می‌شود. که احتمالاً این مفهوم نوپا دارای یه مؤلفه مهم ((اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی)) که خود هم معلول و هم گسترش‌دهنده این سه مؤلفه است. در بابت تعاون و تعاونی‌ها از سوی صاحب‌نظران در دیدگاه‌ها و مکاتب مختلف علوم اجتماعی تعاریف متعددی بیان شده است که در زیر به چند نمونه از آنها اشاره می‌شود:

- تعاون به معنی همکاری به منظور تأمین سعادت با منافع متقابل است (آبوتز، ۱۳۴۸: ۷).
- تعاون در حقیقت بیش از کار و زندگی مشترک می‌باشد می‌توان آن را ((واکنش متقابل)) نامید که به خاطر یک هدف و یک علت که همه انسانها را در بر می‌گیرد - انجام می‌شود (بوگاردوس، ۱۳۵۲: ۲۹) کاپیل مطرح می‌کند: تعاونی سازمانی است که در آن افراد داوطلبانه و با حقوق مساوی با یکدیگر شریک می‌شوند تا از منافع اقتصادی خود دفاع کنند (طالب، ۱۳۸۴: ۵) تعاون را اغلب مترادف با ((همیاری)) دانسته‌اند. همیاری یعنی همدیگر را یاری دادن و توفیق خود را در گرو موفقیت دیگران دانستن (طالب؛ ۱۳۸۴، ۴) همانطور که از تعاریف فوق نتیجه گرفته می‌شود اصل و اساس تعاونی‌ها بر همکاری، مشارکت اجتماعی نفع عمومی، ارجعیت

جمعی، نیازها و اهداف مشترک و اعتماد و روابط اجتماعی متقابل که جملگی از عناصر و نتایج سرمایه اجتماعی می باشند.

همانطور که در تعریف مفهوم سرمایه اجتماعی مطرح شد اعتماد، مشارکت و همبستگی اجتماعی در سایه آگاهی اجتماعی شرط لازم فعالیت تعاونی است. این مستلزم در نظر گرفتن شرایط و ویژگی ها و تقویت سرمایه اجتماعی در تعاونی ها برای ادامه فعالیت می شد. بنابراین توجه داشتن به مؤلفه های سرمایه اجتماعی برای رسیدن به این مهم بسیار حیاتی است.

و از آن جایی که در این تحقیق از متغیرهای اعتماد و مشارکت اجتماعی برای سنجش میزان سرمایه اجتماعی در تعاونی ها دهستان استفاده شده است به بررسی مفهوم اعتماد و مشارکت می پردازیم:

الف: اعتماد اجتماعی (Social Trust)

اعتماد همکاری میان افراد را تسهیل می کند و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می کند. اعتماد مستلزم پیش بینی رفتار یک بازیگر مستقل است. در جوامع کوچک و بهم پیوسته این پیش بینی براساس اعتماد صمیمانه صورت می گیرد، یعنی اعتمادی که به آشنایی های نزدیک افراد بستگی دارد؛ اما در جوامع بزرگتر یک اعتماد غیر مشخص تر ضرورت دارد. در این گونه جوامع اعتماد از دو منبع مرتبط یعنی هنجارها و مشارکت اجتماعی ناشی می شود. (شادی طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷: ۳۷) اعتماد، مشارکت را تسهیل می کند هزینه معامله و داد و ستد بین افراد را کاهش داده و به جای سرمایه گذاری کردن روی نظارت بر دیگران، باعث آزادی و اثربخش منابع می شود. وقتی که افراد به یکدیگر اعتماد دارند پول و زمان را پس انداز می کنند و همچنین یک الزام و تعهد اجتماعی را ایجاد می کند. دو نوع اعتماد وجود دارد: اعتماد به افرادی که می شناسیم و آن هایی که نمی شناسیم. اعتماد به ناشناس ها ناشی از اطمینان ما در یک ساختار اجتماعی شناخته شده است. به عقیده گامبتا اعتماد برای ساخته شدن نیاز به زمان زیادی دارد در حالی که ممکن است به آسانی شکسته شود وقتی جامعه ای دچار بی اعتمادی و سوء ظن به یکدیگر می شود و مشکلات عدیده ای پدیدار می شود. پاتنام بیان می دارد که تعامل و تقابل، اعتماد را افزایش می دهد و باعث شادی بیشتر در جامعه محلی می گردد. قوانین عمومی و هنجارها، روی رفتار افراد تأثیر دارد که این باعث اعتماد در افراد و مشارکت در فعالیت های گروهی می شود. در صورت اعتماد، افراد رفتارشان را بهتر کنترل می نمایند. اعتماد از راه تعاملات اجتماعی بر اساس شبکه های بین شخصی و تشکل ها به دست می آید (Putnam, 2000: 14). فافچامپز نیز اعتقاد دارد که اعتماد به عنوان یک انتظار خوش بینانه یا عقیده راجع به رفتار سایرین بیان می شود. اعتماد از بعدی دیگر شامل اعتماد شخصی و اعتماد عمومی است. اعتماد شخصی از تکرار تعاملات بین افراد ناشی می شود در حالی که اعتماد عمومی ناشی از شناخت عمومی در میان جمعیت عاملان، انگیزه، مشوق ها و تربیتی که افراد دریافت کردند می باشد. اولی نیاز به زمان و تلاش برای ایجاد شدن دارد و دومی "دفعتا" و لحظه ای می باشد. همچنین، اعتماد به عنوان رضایت به این که فرد اجازه دهد تصمیمات دیگران بر روی زندگی وی تأثیر گذارد، تعریف می شود.

پانام، سرمایه اجتماعی را به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی، در نظام‌های مختلف سیاسی می‌داند و تأکید عمده وی بر مفهوم اعتماد است. (حیاتی و محمدی، ۱۳۸۸)

ب: مشارکت اجتماعی (Social Partnership):

یکی از بحث‌های بسیار مهم که همواره در جوامع جهان مطرح بوده، مشارکت اجتماعی است، مشارکت اجتماعی مردم در اداره امور جامعه همواره با چالش‌ها و فرصت‌هایی روبرو بوده است. ایده مشارکت اجتماعی دارای سابقه دیرینه‌ای است. به نظر میدگلی مشارکت اجتماعی ایده‌های کاملاً ایدئولوژیکی است که بازتاب اعتقادات ناشی از نظریه‌های اجتماعی و سیاسی است. (نیازی؛ ۱۳۸۳: ۳) مشارکت اجتماعی که شامل شرکت در تشکل‌ها و انجمن‌های مختلف می‌شود در باره میزان مشارکت و این که چه تعداد از افراد جامعه محلی و به چه میزان، در انجمن‌ها و گروه‌هایی داوطلبانه شرکت می‌کنند شبکه و تشکل‌ها گردش و مبادله اطلاعات را تسریع و تسهیل می‌نمایند و شرکت در این جلسات باعث یادگیری‌های اجتماعی شناخت یکدیگر، افزایش قدرت تصمیم‌گیری و افزایش اعتماد بین افراد می‌شود و هزینه معاملات را کاهش می‌دهد، از فرد در مقابل تهاجمات و تجاوزات دفاع می‌کند و نیز دسترسی افراد به منابع از طریق شبکه‌ها امکان‌پذیر است. از آن جایی که انسان ذاتاً موجودی اجتماعی خلق شده که احساس درونی کمک به دیگران در او وجود دارد، بنا براین با داشتن چنین روابطی، احساس سبکی و شاد بودن نیز به فرد دست می‌دهد. به عقیده پانام، عضویت در گروه‌ها و مشارکت میان آنان به میزان زیادی به عنوان نوعی سرمایه و دارایی برای فقرا به عنوان سرمایه اجتماعی ارتقاء یافته است (Durlauf & Fafchamps, 2004)

با توجه به مفاهیم عنوان شده می‌توان نتیجه گرفت که سرمایه اجتماعی هنجارها ارزش‌ها و نگرش‌های موجود در جامعه است که سبب تسهیل ارتباطات اعضای آن جامعه، مشارکت بیش‌تر آنان در فعالیت‌ها و مهم‌تر از آن‌ها ایجاد اعتماد میان اعضای آن جامعه می‌شود. که احتمالاً این مفهوم نوپا دارای سه مؤلفه مهم اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی که خود هم معلول و هم گسترش‌دهند این سه مؤلفه است.

پیشینه پژوهش:

تعدادی از مطالعات، عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی مانند اعتماد و هنجارهای همیاری، تعاون و کمک متقابل و یا مشارکت اجتماعی را مورد بررسی و سنجش قرار داده‌اند. از کیا و فیروز آبادی نیز نقش سرمایه اجتماعی را در تشکل‌های تولیدی حوزه آبریز کرخه مورد مطالعه قراردادده‌اند در این پژوهش نظام‌های بهره‌برداری عشیره‌ای و ویژگی‌های آن در سطح بیت و بین بیوتات مورد بررسی قرار گرفته و نتایج تحقیق نشان می‌دهد که حس اعتماد در میان اعضای بیت هنجارهای معامله و متقابل در بین اعضا و اعتماد، اطلاعات و احترام رهبران محلی نقش مثبت و تأثیرگذاری بر واحد تولیدی بیت داشته است. این

سرمایه اجتماعی درون گروهی در سطح بیت همراه با سرمایه اجتماعی بین گروهی در روابط و شبکه های بین بیت ها باعث شد که بستر مناسبی برای برنامه ریزی توسعه ای شکل های تولیدی فراهم آید (از کیا و فیروزآبادی، ۱۳۸۳: ۵۷ - ۵۲)

احمدی فیروز رجایی و همکاران در تحقیقی به مقایسه مؤلفه های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی های تولید روستایی می پردازند. نتایج این تحقیق نشان داد که چهار مؤلفه سرمایه اجتماعی، مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی اعتماد به نهادها و شبکه روابط رسمی و میزان آگاهی باعث تشدید و تسهیل همکاری در بین اعضای تعاونی تولید برای اجرای برنامه های توسعه شده اند (فیروز رجایی و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۲) گروتارت (Grootaert) در مطالعه ای درخصوص مشارکت و رابطه آن با رفاه خانوادگی و فقر در اندونزی به این نتیجه رسیده است که مشارکت در انواع تشکلهای و انجمنها می تواند تأثیرات مثبتی در وضع رفاهی و معیشتی خانواده ها داشته باشد به گونه ای که مشارکت در انجمنها و تشکلهای با معرفهای تراکم عضویتها، ناهمگون داخلی انجمنها به لحاظ سن، جنس، تحصیلات، حضور در جلسات، حضور فعال در اخذ تصمیمات، پرداخت بدهی ها و عوارض سنجیده شده است. بار (Barr) براساس تئوری رشد درونی، به بررسی تأثیر مشارکت شبکه ها و ارتباطات و تعاملات اجتماعی در عملکرد شرکتهای کوچک و زودبازده کار آفرین (SMES) پرداخت. یافته های حاصل از تحقیق وی نشان می دهد تعاملات اجتماعی باعث افزایش ظرفیت کسب اطلاعات و آگاهیهای فنی و تجاری (آگاهی اجتماعی) در میان شرکتهای و همچنین ارتقای مشارکتهای اجتماعی در میان شرکتهای، عملکرد مالی شرکتهای بهبود خواهد یافت. در این تحقیق تأثیر ویژگیهای فردی سن، درآمد، سطح تحصیلات و سابقه عضویت در عملکرد شرکتهای کوچک و زودبازده کار آفرین، معنی دار به دست آمد. اسکریمزور و همکاران (Scrimgeour and) معتقدند که عامل کلی و اساسی در بررسی عوامل مؤثر بر عملکرد و موفقیت شرکتهای کشاورزی عبارتند از: عوامل دولتی، عوامل تجاری، عوامل فنی، عوامل ادراکی و عوامل اجتماعی، در میان عوامل اجتماعی متغیرهای اصلی هنجارها و انتظامات اجتماعی، تعاملات اجتماع، ارزشهای اجتماعی بر موفقیت و عملکرد شرکتهای کشاورزی اثر گذار بودند. در این تحقیق تأثیر ویژگیهای فردی سن، جنس، درآمد، سطح تحصیلات و سابقه عضویت در عملکرد شرکتهای کشاورزی معنی دار به دست آمد. نتایج پژوهشی ژانگ (Zhang, 2007) دربررسی نقش سرمایه اجتماعی بر عملکرد شرکتهای خصوصی در چین نشان داد که رابطه معنی داری بین تنوع عضویت افراد در سازمانهای مختلف و عملکرد شرکتهای خصوصی آنها وجود ندارد. همچنین سرمایه گذاری کوتاه مدت در روی تقویت سرمایه اجتماعی اعضای شرکتهای خصوصی بر عملکرد این شرکتهای بسیار اثرگذار خواهد بود. مؤلفه های سرمایه اجتماعی مورد نظر در این تحقیق شامل مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام و آگاهی اجتماعی بوده است. در این پژوهش نیز تأثیر ویژگیهای فردی سن، جنس، سطح تحصیلات و سابقه عضویت در عملکرد شرکتهای خصوصی چینی معنی دار به دست آمد.

جامعه آماری و حجم نمونه :

جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق روستاهای دهستان بالاولایت شهرستان کاشمر می باشند که بر اساس روش نمونه گیری طبقه ای، از میان آنها چهار روستا به عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند. همچنین به منظور تهیه پرسشنامه برای خانوارهای روستایی نمونه، با استفاده از فرمول کوکران از میان ۱۹۱۱ خانوار روستایی، تعداد ۳۲۱ خانوار به عنوان جامعه نمونه انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت. از آنجا که این تعداد در چهار روستا پراکنده می باشند، برای انتخاب حجم نمونه در داخل هر یک از روستاها از روش نمونه گیری سهمیه ای استفاده شد (منصورفر، ۱۳۸۲)

$$n = \frac{Nt^2pq}{Nd^2 + t^2pq} = \frac{1911 \times 1/46^2 \times \%50 \times \%50}{1911 \times \%50^2 + 1/46^2 \times \%50 \times \%50} = \frac{1835/2244}{5/737} = 321$$

n حجم نمونه آماری، N جامعه آماری برابر ۱۹۱۱ است.

P: نسبت وجود صفت در جامعه آماری که ۵۰ درصد در نظر گرفته شده است

Q: نسبت عدم وجود صفت در جامعه آماری که برابر ۱-p که برابر ۵۰ درصد می شود.

D مقدار خطای پذیرفته شده که ۵٪ است.

T: ضریب قابلیت اطمینان، برای اطمینان در سطح ۹۵٪ که برابر ۱/۹۶ است.

با توجه به فرمول کوکران ۳۲۱ پرسشنامه بدست آمده است که ما موفق شدیم، تعداد ۳۲۰ پرسشنامه که توسط مردم تکمیل شده بود را جمع آوری نماییم.

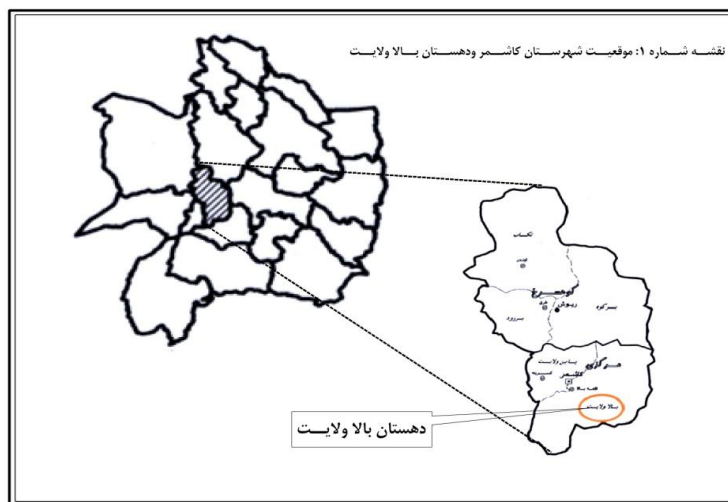
در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. در بخش تئوریک این تحقیق سعی شده که از تکنیک های روش های کتابخانه ای (کتاب ها، مجلات، فصلنامه ها، گزارشات علمی) استفاده کنیم؛ اما روش اصلی این مطالعه استفاده از تکنیک پرسشگری جهت جمع آوری اطلاعات در خصوص واقعیت های عینی و ذهنی و کوچک کردن جامعه نمونه بوده است و نتایج حاصل از پرسشگری با استفاده از نرم افزارهای Spss، Excell تحلیل آماری شده و برای آزمون فرضیه ها از آزمون T و کای دو استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه :

دهستان بالاولایت از توابع شهرستان کاشمر می باشد. این شهرستان در طول جغرافیایی ۶' ۵۸° تا ۴۴' ۴۴° و عرض جغرافیایی ۴۱' ۳۴° تا ۴۴' ۳۵° واقع شده و از شمال به شهرستان نیشابور و سبزوار، از شرق به تربت حیدریه، و از جنوب به شهرستان فیضآباد محولات و از غرب به شهرستان خلیل آباد محدود می شود. ارتفاع متوسط آن از سطح دریاهای آزاد ۱۱۰۰ متر است. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی خراسان؛ ۱۳۷۹: ۳۴).

جمعیت این شهرستان بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵، ۱۴۶۵۳۶ نفر می باشد. که از این تعداد ۷۲۶۹۲ نفر مرد و ۷۳۸۴۶ نفر زن را مشتمل می شود. (فرمانداری شهرستان کاشمر، ۱۳۸۸) محدوده مورد مطالعه روستاهای دهستان

بالا ولایت بخش مرکزی شهرستان کاشمر است. مساحت دهستان ۷۲۷ کیلومتر مربع می‌باشد و ارتفاع متوسط آن از سطح دریاهای آزاد ۱۰۷۵ متر است. مرکز دهستان روستای فرح‌آباد در فاصله ۹ کیلومتری از شهر کاشمر قرار دارد و دارای ۱۹ آبادی است. دهستان بالا ولایت در سال ۱۳۸۵، ۲۶۵۸۱ نفر جمعیت داشته است. تعداد خانوار دهستان ۷۰۲۵ خانوار بوده است. بعد خانوار در دهستان مذکور ۳/۷ نفر در هر خانوار در سال ۱۳۸۵ بوده است. از کل جمعیت دهستان ۱۲۹۹۷ نفر را مرد و ۱۳۵۸۴ نفر را زن تشکیل می‌دهد.

منبع: معاونت استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۰

فرضیات تحقیق:

- ۱- مشارکت اجتماعی اعضاء تعاونی در عملکرد تعاونی تاثیر دارد.
- ۲- اعتماد اعضا (به تعاونی و همدیگر) در عملکرد تعاونی اثر دارد.

یافته های تحقیق:

الف) یافته های توصیفی
الف-۱) جنسیت

بر اساس نتایج حاصله ۹۳/۸ درصد پاسخگویان را مردان تشکیل می دهند و زنان نقش چندانی در تعاونی های روستایی مورد مطالعه ندارند.

الف-۲) سن

پاسخگویان بین ۲۵ تا ۴۰ سال می باشد که شامل ۳۸/۳ درصد پاسخگویان می باشد. ۶/۵ درصد کمتر از ۲۵ سال، ۴۰ تا ۵۵ سال ۳۱/۲ درصد و ۲۴ درصد بیش از ۵۵ سال سن داشته اند. نتایج بیانگر این است که حدود نیمی از پاسخگویان زیر ۴۰ سال سن دارند.

الف-۳) سواد

بر اساس یافته های تحقیق حدود ۷۰ درصد پاسخگویان دارای دارای تحصیلات کمتر از سیکل بوده اند. نتایج نشان می دهد ۳۳/۳ درصد پاسخگویان بی سواد، ۳۵/۵ درصد سیکل ۲۷/۱ درصد دیپلم و ۲/۸ درصد دارای سطح تحصیلات کارشناسی و بالاتر بوده اند.

الف-۴) درآمد ماهیانه

بر اساس نتایج تحقیق حدود نیمی از پاسخگویان دارای درآمد ماهیانه کمتر از ۴۰۰ هزار تومان هستند. یافته ها حاکی از این است که حدود ۴۵/۸ درصد از پاسخگویان درآمد ماهیانه شان بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان، ۴۱/۴ درصد بین ۲۰۰ تا ۴۰۰ هزار تومان، ۱۰/۶ درصد بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان و ۱/۲ درصد ۶۰۰ هزار تومان و بیشتر درآمد داشته اند.

الف-۵) میزان عضویت پاسخگویان در شرکت تعاونی

عضویت و عدم عضویت در تعاونی روستایی به نسبت مساوی در روستاهای مورد مطالعه تقسیم شده است. ۴۹/۵ درصد پاسخگویان عضو تعاونی و در مقابل ۵۰/۵ درصد یعنی ۱۶۶ نفر عضو تعاونی نبوده اند.

الف-۶) علت عضویت در تعاونی

از مجموع تعداد پاسخگویان که ۱۵۵ نفر از افراد را شامل می شود، تعداد ۷۶ نفر از مزایای عضویت در تعاونی آگاه بوده اند، ۲۸/۹ درصد علت عضویت خود را کسب سود، ۲۷/۶ درصد ارزان بودن کالاهای تعاونی، ۲۷/۶ درصد تأمین احتیاجات و ۱۵/۸ درصد جایگاه خوب شرکت تعاونی هایی در بین مردم دانسته اند.

الف-۷) میزان شرکت اعضاء در مجمع عمومی

از مجموع ۱۵۹ نفر پاسخگویان ۱۰۰ نفر از پاسخگویان یعنی ۶۲/۹ درصد افراد هیچ شرکتی در مجمع عمومی تعاونی ها نداشته اند. ۵۲ نفر یعنی ۳۲/۷ درصد از افراد ۱ تا ۳ بار در مجمع عمومی تعاونی شرکت داشته اند. ۶ نفر یعنی ۳/۸ درصد افراد ۳ تا ۵ بار شرکت داشته اند. ۱ نفر یعنی ۰/۶ درصد ۵ تا ۷ بار شرکت داشته اند.

الف-۸) تعداد اظهار نظر در مجمع عمومی

از مجموع ۱۵۹ نفر پاسخ گویان، ۱۳۹ نفر یعنی ۸۸ درصد از افراد هیچ اظهارنظری در جلسات مجمع عمومی تعاونی ها نکرده اند. ۱۵ نفر یعنی ۹/۵ درصد از افراد بین ۱ تا ۳ بار اظهار کرده اند. ۴ نفر یعنی ۱/۲ درصد از اعضا ۳ تا ۵ بار اظهار نظر کرده اند

(ب) آزمون فرضیه

۳- ب-۱) فرضیه ۱: مشارکت اجتماعی اعضاء تعاونی در عملکرد تعاونی تاثیر دارد. به منظور اثبات یا رد فرضیه اول از آزمون T استفاده شده و نتیجه حاصله در جدول شماره ۲ و ۳ درج گردیده است.

جدول (۲) نتایج آزمون T در خصوص عضویت در تعاونی بر مشارکت اعضاء

Group Statistics

عضو تعاونی هستید	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
مشارکت بلی	159	1.8302	.53169	.04217
خیر	161	1.9565	.70576	.05562

جدول ۳: نتیجه حاصل از آزمون T برای اثبات یارد فرضیه اول

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	
مشارکت	Equal variances assumed	13.433	.000	-1.807	318	.072	-.12633	.06992
	Equal variances not assumed			-1.810	297.308	.071	-.12633	.06980

بر اساس جدول شماره ۳ با توجه به اینکه سطح معنی داری به دست آمده ۰,۰۷۲ و بیشتر از ۰,۰۵ سطح معنی داری استاندارد می باشد. این نتیجه حاصل می شود که بین عضویت در شرکت تعاونی و مشارکت اعضاء رابطه معنی داری وجود دارد به این معنی که عضویت در شرکت تعاونی سبب افزایش مشارکت اجتماعی نگردیده است. در نتیجه فرضیه اول اثبات نمی گردد.

۴- ب-۲) فرضیه ۲: اعتماد اعضا (به تعاونی و همدیگر) در عملکرد تعاونی اثر دارد.

در این بخش نیز به منظور اثبات یارد فرضیه دوم از آزمون χ^2 استفاده شده و نتیجه حاصله در جدول شماره ۴ و ۵ درج گردیده است.

جدول (۴) استفاده از آزمون کای اسکوئر برای اثبات یارد فرضیه دوم

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	287.925 ^a	20	.000
Likelihood Ratio	131.335	20	.000
Linear-by-Linear Association	.112	1	.738
N of Valid Cases	320		

a. 15 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .01.

جدول شماره ۵: نتیجه حاصل از آزمون کای اسکوئر برای اثبات یارد فرضیه دوم براساس جدول شماره ۵، با توجه به اینکه سطح معنی داری به دست آمده. و کمتر از ۰,۰۵ سطح معنی داری استاندارد است، نتیجه گرفته می شود بین عضویت در شرکت تعاونی و افزایش اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد به این معنی که عضویت در شرکت تعاونی سبب افزایش اعتماد اجتماعی به تعاونیها روستایی شده است. لذا فرضیه دوم مورد پذیرش واقع می شود.

نتیجه گیری و پیشنهادات:

یکی از عوامل اساسی در تحقق توسعه پایدار جامعه ایران به ویژه جامعه روستایی، تقویت بنیادهای مشارکتی است. از طریق نهضت تعاون نه تنها نیازهای اقتصادی مردم راحت تر تأمین می گردد، بلکه با مشارکت آنها در تصمیم گیری با سایر اعضا از طریق دخالت سرنوشت خود حس اعتماد به نفس و خودباوری اعضا تعاونی تأمین می گردد. بنابراین ضروری است در جهت مدیریت امور اقتصادی روستاها، با شناخت نقاط ضعف و قوت شرکت های تعاونی روستایی به لحاظ اهمیت آنها در توسعه روستایی و به عنوان نهادهای نیرومند مردمی در زمینه رشد و توسعه روستاها مورد توجه اساسی قرار گیرند. این مطالعه رابطه بین سرمایه اجتماعی و عملکرد تعاونی های روستایی را در دهستان بالا ولایت شهرستان کاشمر از توابع استان خراسان رضوی مورد مطالعه قرار داده است. نتایج مطالعه حاکی از این است که در کنار سایر نقاط ضعف های شرکت های تعاونی روستایی چون مدیریت و کمبود نقدینگی، در این شرکت ها از سرمایه اجتماعی که به تعبیر بانک جهانی از آن به عنوان حلقه گمشده توسعه یاد می شود، غفلت شده است. این غفلت را شاید بتوان در نطفه آغازین تاسیس تعاونی های روستایی جستجو کرد. تعاونی

ها در بدو تاسیس خود نه تنها از بطن جامعه روستایی نروییده است بلکه بعد از اصلاحات ارضی و فروپاشی نظام سنتی مدیریت روستایی توسط دولت به عنوان جایگزینی برای اداره روستا تشکیل شده است. بنابراین می توان گفت تعاونی های روستایی از همان ابتدا موجودی ناقص الخلقه بوده است. به طور کلی می توان گفت سه عامل مدیریت، مشارکت، و سرمایه عوامل تأثیرگذار در افزایش توان تعاونی های روستایی هستند که به عنوان سه ضلع همیشه بایستی مورد توجه مسئولان و متولیان تعاون قرار گیرد. همواره باید به این اصل توجه داشت که غفلت از هر کدام، تضعیف عوامل دیگر را سبب خواهد شد که این امر به منزله سست شدن پایه های اصلی شرکتها و از بین رفتن اعتماد مردم به عنوان مهم ترین پشتوانه ی این نهادها، خواهد شد. با توجه به نتایج این تحقیق و مطالعه تعاونی های روستایی در دهستان بالاولایت پیشنهادات زیر جهت بهبود عملکرد تعاونی های روستایی ارائه می گردد:

۱- پیشنهاد می شود برای تسهیل فعالیتهای تعاونی در دهستان بالا ولایت، ضمن ایجاد فرهنگ تعاونی و نهادینه سازی فعالیتهای تعاونی، و افزایش سرمایه از طریق رایزنی با اعضاء و اعتماد سازی مناسب بین اعضا و مدیریت زمینه را برای پویایی و بازده مناسب تعاونی ها فراهم شود.

منابع و ماخذ

- ۱-آبوتر، فرد، (۱۳۴۸) اصول تعاون در دنیای معاصر، ترجمه: سازمان مرکزی تعاون کشور، تهران.
- ۲-اداره تعاونی روستایی شهرستان کاشمر، واحد آمار و اطلاعات، ۱۳۸۸
- ۳-آزکیا، مصطفی و فیروزآبادی، سیداحمد، سرمایه اجتماعی و نقش آن در شکل های تولیدی: مطالعه موردی حوزه آبریز کرخه، مجله جامعه شناسی ایران، دوره پنجم شماره ۴، ۱۳۸۳
- ۴-بوگاردوس، اموری، (۱۳۵۲) تعاون و اصول اولیه، ترجمه: سازمان مرکزی تعاون کشور، تهران
- ۵-رنانی، محسن و دیگران (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی: ارایه یک الگوی نظری»، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، جلد ۲۱، شماره ۲، دانشگاه اصفهان
- ۶-شادی طلب، ژاله، حجتی کرمانی، (۱۳۸۸)، فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی، فصلنامه رفاه اجتماعی سال هفتم شماره ۲۸
- ۷-شریفیان ثانی، مریم، (۱۳۸۰)، سرمایه اجتماعی، مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال اول، شماره ۲، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
- ۸-طالب، مهدی، (۱۳۸۴) اصول و اندیشه های تعاونی، انتشارات دانشگاه تهران
- ۹-فیروز جایی، احمد، حسن صدیقی و محمدعلی محمدی. (۱۳۸۵). "مقایسه مؤلفه های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی های تولید روستایی". فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ش ۲۳
- ۱۰-کلمن، جیمز. (۱۳۷۷). "بنیادهای نظریه اجتماعی" ترجمه: منوچهر صبوری، تهران، نشر نی
- ۱۱-محمدی، حسین و حیاتی، داریوش، سرمایه اجتماعی حلقه مفقوده توسعه روستایی در ایران، مجموعه مقالات دومین همایش ملی توسعه روستایی ایران،
- ۱۲-ناطق پور، محمد جواد، فیروزآبادی سید احمد، شکل گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل موثر بر آن، نامه علوم اجتماعی، شماره

13-Barr,A, social capital and technical information flows in the Ghanaian Manufacturing sector, Oxford economic Papers,52:539-559,2002.Durlauf,S.N.&Fafchamps,M.(2004). "Social Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia Local Level Institutions

15-Narayan,D., Jones,V. &Woolcock,M.(2003). "Measuring Social Capital".World Bank Working Paper,No.18.

16-Putnam,R.D.(2000).Bowling alone:The Collapse and Revival of American Community New York:Simon and Schuster.

17-Woodhouse,Andrew,(2006) Social capital and economic development in regional Australia:A case study,Journal of rural studies22,pages83-94

18-Woolcock,M.and Narayan, D.2000.,Social capital:implications for development theory,research and policy.,The WorldBankResearchObserver,vol.15,no.20

Abstract:

New Concepts of Social Capital Among The Many Experts And Scholars in The Social Sciences Recent Decades, Development has Attention To Rural Development And the World Bank as a Missing link when it is Remembered That poverty can be Decreased. The concept Communication links Members of a Network as a Source of Valuable The Creation of and Norms Mutual trust, The Realization of Targets Member of Be Pointed. Study in With regard toof the Important Role of Social Capital on the Performance of the Functions of Rural Cooperatives in the city of Kashmar, Khorasan Razavi Province is discussed.

This Research Method is Descriptive - Analytical And Questioning Techniques To Gather information is used. The Results of the inquiry using Soft - ware Excell, Spss Statistical Analysis was to Test the Hypothesis - T Ttest and Chi-square was used(has been used). The Results Indicated That the Areas of Study.Membership In Cooperative Company Effect on Social Participation has not increased. Also Cooperative Relationship Between Social Trust and Performance are Meaningful.

Key Word: Social Capital, Cooperative,Rural Cooperative, Dehstan Balavelayat, Kashmar